

Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools

journal homepage: <http://farplss.org>
doi: 10.33531/farplss.2019.5.2

ISSN 2313-7525

Theoretical-methodological bases of the creative thinking research: constructivist paradigm

V. Moskalenko

G.S. Kostiuk Institute of Psychology, National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine

Article info

Received 04.10.2019

Accepted 30.10.2019

G.S. Kostiuk Institute of
Psychology, National
Academy of Pedagogical
Sciences of Ukraine

Москаленко, В.В. (2019).
Теоретико-методологічні
засади дослідження
творчого мислення:
конструктивістська
парадигма. Fundamental
and applied researches in
practice of leading scientific
schools, 35 (5), 9–19.

Moskalenko, V. V. (2019). Theoretical-methodological bases of the creative thinking research: constructivist paradigm. Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools, 35 (5), 9–19.

Creative thinking is considered in the article as a process of a problem situation solving, and the means of its solving subject does not have, and he is forced to search for them outside of the given situation. It is stated that "going beyond", forcing the subject to engage in a wider situation and to know it more deeply, serves as his creative thinking development incentive. Basing on the modern neoclassical theories of thinking analysis, it is proved that in the constructivist paradigm the mechanisms' interconnections. In the context of this paradigm, each structural component of the mental system is regarded as being constructed, making significant changes within the system, created by its interconnections with other components. Each component of the mental system is constructed, including all the components of this system. It does not only change itself, but also determines the change of the whole mental system.

This is proved in the article by the reference to the modern theories (O.Tikhomirov, D. Kahneman, Lisa F. Barrett), in which thinking is regarded as a systemic formation in which each of its components is constructed by interconnections with other mental formations.

Creative thinking is also considered in the article as a subject-object relation, which includes understanding the content of the task (problem) by the subject; assessing the significance of the problem for the subject; its focus on finding new solutions of the task. In this regard, according to the traditions of native psychology, the following components in the model of creative thinking are distinguished: cognitive, affective and conative.

The article presents a three-component structural-functional model of creative thinking, which focuses the analysis of the creativity of the subject on the identification of the composition and structure of the thinking system in order to clarify the specific content of the structural components included in this system, as well as to determine the hierarchy of mental phenomena that determine their configuration in a particular activity. Depending on the peculiarities of the mental system's structural components composition and structure, we can observe and measure certain external manifestations of the subject's creativity in an activity.

Keywords: creative thinking; supra-situational problem; supra-situational thinking; constructivism; mental system; structural components of thinking; cognitive component; affective component; conative component; structural-functional model of creative thinking.

Теоретико-методологічні засади дослідження творчого мислення: конструктивістська парадигма

В.В. Москаленко

Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Творче мислення розглядається в статті як процес рішення проблемної ситуації, засобів вирішення якої у суб'єкта немає і він змушений їх шукати за межами безпосередньо даної ситуації. Доводиться, що принципи дослідження творчого мислення у конструктивістській парадигмі мають переваги порівняно з традиційними підходами. Розкриваються основні положення конструктивістського підходу у вивченні творчого мислення. В статті з посиланнями на сучасні теорії (О. Тихомиров, Д. Канеман, Ліза Ф. Барретт), доводиться, що творче мислення є системним утворенням, в якому кожен його компонент конструюється взаємозв'язками з іншими ментальними феноменами. Кожен структурний компонент системи творчого мислення не тільки змінюється сам, але й детермінує зміну всієї системи мислення. В статті представлено трикомпонентну структурно-функціональну модель творчого мислення, яка орієнтує аналіз творчості суб'єкта на виявлення складу і будови системи мислення, в залежності від особливостей якої можна спостерігати та вимірювати певні зовнішні виявлення творчості суб'єкта у конкретній діяльності.

Ключові слова: творче мислення; надситуативна проблема; надситуативне мислення; конструктивізм; система мислення; структурні компоненти мислення; когнітивний компонент; афективний компонент; конативний компонент; структурно-функціональна модель творчого мислення.

Вступ

Актуальність даного дослідження полягає в тому, що мислення, яке за своєю людською сутністю може бути тільки творчим процесом, пов'язано з регулятивною функцією свідомості особистості. Являючись основою будь-яких відносин з оточенням та прийняття рішень, мислення людини значною мірою визначає успіх її життєдіяльності і є орієнтиром в оточуючій просторі. Саме завдяки мисленню людина має мапу реальності, з якої їй стає зрозумілим, що є насправді добре, а що погано, і що слід обходити, а до чого прагнути. В зв'язку з цим стає важливою відповідь на питання особливостей впливу творчого мислення людини на її поведінку і, навпаки, впливу особливостей поведінки людини на характер і спрямованість її творчого мислення. Ці питання пов'язано, перш за все, з розумінням сутності мислення та його функцій. Розкриттю сутності творчого мислення, виявленню механізмів творчої діяльності, аналізу особливостей різних видів творчого мислення присвячено багато психологічних досліджень, які мають тривалу історію з великою чисельністю наукових робіт (Б.Г. Ананьев, І.М. Біла, Д.Б. Богоявленська, Н. Ваганова, Т.А. Ваулова, Гілфорд, Ю.М. Гулько, В.М. Дружинін, І.А. Зимняя, Н.Латиш, А.М. Матюшкин, В.О. Моляко, Я.А. Пономарьов, Є.І. Степанова, Т.М. Третьяк, М.В. Шепелєва та ін.).

Не дивлячись на здобутки в галузі дослідження творчого мислення, що отримано науковцями в результаті переходу на позиції неklasичної психології, цілий ряд питань, пов'язаних з методологічними підходами у аналізі творчої природи мислення, потребують більш детального і глибокого вивчення. Зокрема, стає важливим дослідження феномену творчого мислення з позицій конструктивістської парадигми, в рамках якої творчий процес розглядається

як інноваційні перетворення не тільки зовнішнього середовища, але й як перетворення самого мислення. В ході творчої діяльності формуються новоутворення як «на полюсі об'єкта», так і «на полюсі суб'єкта». В такому розумінні природи творчості головним інноваційним результатом творчої діяльності є нова особистість. Чим більш діяльність людини перетворює не тільки зовнішній світ, але й її носія, тим більш творчою вона є. Конструктивістська парадигма дає можливість більш детально проаналізувати творчий процес з середини самого мислення.

Стан наукового дослідження проблеми

Конструктивізм, який проголосив відхід від жорстко детерміністської картини світу до світу невизначеності, означав перехід класичної психології до неklasичної з іншим стилем мислення у світогляді, в якому ідеал раціональності не відкидається, а «знімається». Останнє означає, що раціональне у єдності з іншими елементами (емоціями, мотивами, установками, неусвідомленим, інтуїцією тощо) стає якісно іншим в системі людської свідомості. Саме завдяки новій якості, яка утворюється взаємодією багатьох різних елементів мислення, свідомість людини набуває функції передбачення.

Конструктивістська парадигма стала домінуючою в психологічних дослідженнях у другій половині ХХ ст., тоді ж була створена теорія систем. Поняття «конструктивізм», яке означає конструювання людьми соціальної реальності, введено в психологію американським соціальним психологом К. Гергеном (1973р.), а пізніше знайшло подальше обґрунтування в роботах англійського соціального психолога Р. Харре (1992р.) [23] а також в концепції соціальних репрезентацій С. Московичі [15, 16].

Ідея зміни класичного на некласичний підхід в психології виникла в результаті історичного розвитку всієї науки у відповідь на потреби вирішення тих наукових проблем, які не пояснювались існуючими на той час теоріями. На початку ХХ ст. було накопичено багато даних, які не пояснювались з точки зору логічного мислення. Уже у 19 ст. в теорії мислення виникають концепції афективної евристики і когнітивних викривлень. Так, Уільям Джеймс стверджував, що мислення не є абсолютно раціональним, бо існує два типи розумових реакцій: швидка та повільна. Психологи Кейт Станович і Ричард Уест у своїх експериментальних дослідженнях мислення зробили висновок про невідповідність людського мислення концепції раціональності, що була пануючою в теорії мислення майже 200 років, починаючи з 18 сторіччя. Було накопичено багато даних про особливості мислення (описання звичаїв, вірувань, мов народів різних континентів), які не можна було пояснити існуючими на той час теоріями. Експерименти, що вивчали інтелектуальну поведінку, засвідчили, що вона пов'язана не тільки і не стільки з логікою, скільки з активізацією всіх ресурсів людини (інтелектуальних, емоційних, психофізіологічних, поведінкових). Протягом декількох років було визначено і описано особливості різних виявлень мислення: аутистичне (Е.Блейнер – 1927), емоційне (Г.Майер – 1908), паралогічне (Л.Леві- Брюль – 1930) тощо. Не зважаючи на те, що в текстах різних авторів ці виявлення мислення отримують різні назви (метафоричне, ірраціональне, нерелекційне, дифузне тощо), вони описують властивості, що характеризують їх як антипод логічного, який не протиставляється мисленню, а є його різновидом. Виникало питання: чи можна вважати раціональне у мисленні справжнім мисленням, яке здатне відкривати нові знання? Якщо так, то як це можливо і за який рахунок? Хто є справжнім суб'єктом пізнання світу: індивід чи спільнота? Ці питання не вирішувались з позицій класичної, традиційної психології. В ряді напрямів психології ще до 30-их рр. ХХ ст. стали з'являтися концепції зміни класичної картини світу за аналогією з тими, що були уже в природознавстві. Наприклад, в роботах Л.С.Виготського з Вростання показано, як соціальний світ скручується, змінює розмірність, набуває хронотопу, перетворюючись у внутрішній світ [5]. Механізм скручування полягає у феномені аглютинації. Коли Л.С.Виготський говорить про інтеріоризацію, в процесі якої відбувається трансформація світів, то за вростанням, скручуванням, інтеріоризацією стоїть народження нових реальностей. Поставлена Л.С.Виготським проблема співвідношення індивідуального і соціального вирішується в рамках некласичного погляду на феномени світу за аналогією особистості з тією мікроскопічною часткою, яку М.А.Марков назвав «фрідмон». Сутність фрідмона у тому, що елемент - мікроскопічна частинка - може вміщувати в собі цілі галактики. Що ж тоді відбувається? Елемент, коли в ньому закручуються інші світи, змінює вимірність цих світів і, по суті, починає наділятися більшим числом вимірів, ніж тривимірний простір і одновимірний час [1]. Згідно з некласичною

парадигмою в науці елемент будь-якої системи, вміщуючи в собі всі складові цієї системи, не тільки змінюється сам, але й завдяки конструюванню особливих зв'язків із іншими елементами, детермінує зміну всієї системи.

У другій половині ХХ ст. з'являється все більше психологічних робіт, в яких принцип розвитку психіки поєднувався з принципом системності. Починаючи з 70-х р. ХХ ст. представники когнітивної психології (Д.Міллер, Д.Брунер, У Найссер) досліджують когнітивні процеси свідомості, яку вони розглядають як систему окремих процесів. Вони наголошують, що жодна функція людської свідомості не може розвиватись ізольовано, а лише в цілісній її структурі, а особливості розвитку залежать як від місця в цілісній структурі, так і від домінування в свідомості тієї чи іншої функції.

У психології існує чисельна література, в якій узагальнено результати дослідження можливостей мислення, що спрямовані на пошук шляхів розв'язання задач за допомогою сформованого максимального бачення проблемного поля і знаходження різних ефективних дій у ситуації, що склалася. Серед чинників, що визначають ефективність мислення виділяються швидкість (продуктивність), яка визначається загальною кількістю розв'язок; гнучкість (швидке переключення від однієї теми до іншої); оригінальність (незвичайність підходу до розв'язання проблеми) та точність (вибір адекватного розв'язку). (Дж. Гілфорд, А.Е.Сімановський, П. Торранс) [19].

Отже, проблема творчого мислення, механізмів його здійснення та факторів, що спрямовують на відкриття нових знань, вивчається в психології не одно століття. Проте ця проблема залишається недостатньо дослідженою і актуальною. Аналіз мислення в конструктивістській парадигмі дає можливість розкрити деякі таємниці його творчої природи.

Мета статті

Проаналізувати особливості творчого мислення в ракурсі конструктивістської парадигми.

Результати та обговорення

У аналізі процесу творчого мислення ми спираємось на концепцію психології творчості, що розроблена в психологічній школі академіка В.О.Моляко, ядро якої складають дослідження функціонування творчих стратегій діагностико - стимулюючого тренінгу КАРУС в різних сферах буття [11,12,13].

Творче мислення як процес конструювання системи ментальних феноменів свідомості людини.

Беручи за основу положення творчої конструктології (В.О.Моляко), ми розуміємо творче мислення як процес рішення задачі, засобів вирішення якої у суб'єкта немає і вона їх змушена шукати. Кожна ситуація, в якій діє суб'єкт, маючи певну ступінь проблемності, трансформується у свідомості суб'єкта у суб'єктивну проблемність, яка у діяльності людини виконує роль стимулу розвитку його творчого мислення. Сама по собі ситуація безвідносно до того, хто в ній повинен бути включеним, не створює

проблемності. Ситуація стає проблемною, коли її характеристики набувають значимості для суб'єкта, осмислюються і оцінюються ним з точки зору його діяльності і особистих позицій [17]. Проблемна ситуація існує для людини у формі репрезентацій зовнішніх умов у її свідомості як певне протиріччя, розв'язання якого відбувається в процесі творчого мислення.

В психологічній літературі в зв'язку з ідеєю двох рівнів визначення проблемності (ситуативної і над ситуативної) процес творчого мислення розглядається на ситуативному та надситуативному рівнях. Ситуативне характеризується пріоритетним впливом життєвих обставин, що пов'язані з орієнтаціями особи, зумовленими ознаками ситуації. Надситуативне – характеризується виходом за межі безпосередньо даної ситуації, в якій людина знаходить певні засоби вирішення проблеми. Творче мислення – це надситуативне мислення, визначальною характеристикою якого є вміння суб'єкта виявляти надситуативну проблемність та конструктивно її вирішувати. В результаті «виходу за межі» суб'єкт, включаючись у більш ширшу ситуацію і пізнаючи її глибше, має можливість здійснити вирішення проблеми. В процесі перетворення проблемної ситуації, суб'єкт не тільки вирішує проблему, але й перетворює самого себе. Як відомо, творча сутність людини розкривається в творенні нового, аналога чого не існує у світі. Це прагнення до новацій закладено в людині природою. В літературі з метою доведення цієї тези зазвичай акцентується увага на тому, що інновація – це результат людської діяльності у вигляді продукту як об'єктивованої ідеї [18], тобто підкреслюється, що сутність творчості визначається змінами у матеріальних продуктах діяльності. В цьому випадку не розкриваються особливості змін іншої сторони творчості – її основи, яка полягає у природній особливості людської свідомості – її спрямованості на майбутнє. Особливістю людської свідомості є випереджаюче відображення, або ідея чогось нового, яке ще тільки повинно з'явитись у реальності. Без такої властивості свідомості не відбулась би людина. Сутність людини виявляється у тому, що вона створює світ не тільки відповідно зі своїми потребами, а зверх їх міри, у відповідності з ідеалом. Це переносить акценти у дослідженні творчості з аналізу інноваційних результатів як матеріального продукту діяльності на питання особливостей розумових інновацій, які забезпечують вихід людини за межі існуючого, тобто - на особливості закономірностей новоутворень системи мислення, в яких найбільше виявляється творча природа свідомості. Як відомо, мислення як спосіб існування свідомості людини є комплексним багаторівневим психологічним феноменом, що детермінується як зовнішніми (історико-культурними), так і внутрішніми (стан суб'єкта) чинниками. Це потребує у дослідженні його творчої природи аналізу особливостей взаємозв'язку всіх структурних компонентів, які характеризують ці чинники і визначають сутність феномену мислення.

Особливу увагу у дослідженні творчого мислення ми звертаємо на аналіз перетворень, які відбуваються у системі самого мислення в процесі діяльності суб'єкта.

Творчість – це створення нового не тільки у зовнішньому середовищі, але й перетворення самого мислення. В ході творчої діяльності формуються новоутворення як «на полюсі об'єкта», так і «на полюсі суб'єкта». В такому розумінні природи творчості долається суб'єкт – об'єктна дихотомія, яка все ще представлена у визначеннях, в яких враховується лише зовнішній, формальний критерій творчості – створення нових соціально значимих продуктів людської діяльності. Чим більш діяльність перетворює не тільки зовнішній світ, але й її носія, тим більш творчою вона є, бо головним інноваційним результатом творчої діяльності є нова особистість. Трансформація всіх складових структури мислення як системного утворення, їх певна конфігурація виражає ступінь розвитку творчого мислення особистості.

Погоджуючись з думкою про те, що мислення потрібно розглядати на декількох рівнях [8, с. 100 – 183.], ми підкреслюємо, що ці рівні існують у єдиній цілісності, у якій кожен рівень є умовою існування іншого. Ідею про творче мислення як цілісну систему різних взаємопов'язаних підсистем висловлено також П.Тулзьвісте у його теорії гетерогенного мислення, в якій він обґрунтовує думку про багатомірність мислення, протиставляючи її погляду щодо існування єдиного, неділимого індивідуального мислення, який притаманний неокласичній психології [22]. Посилаючись на дослідження П.Тулзьвісте, а також інших психологів (Е.Блейрера, С. Майєра, Леві-Брюля), що аналізували різні форми виявлення мислення (аутистичне, емоційне, паралогічне, інтуїтивне, конвергентне, дивергентне, генеративне, критичне, абстрактне, конкретне, вербальне, образне, моторне), В.Ф.Спіридонов доводить, що хоча різні форми мислення пристосовані для вирішення якісно різних задач, всі вони існують одночасно у єдиній системі мислення людини. Чим більшим числом форм мислення володіє людина, тим більшу кількість різновидів проблемних ситуацій вона може вирішити. Скажімо, для підготовки і здачі екзамену використовуються одні форми мислення, а для організації вечірки – зовсім інші. Або, наприклад, інтуїтивне мислення, яке виявляється у тому, що рішення дуже складної задачі відбувається не аналітичним шляхом, а відразу, симультивно (Л.С.Виготський) «необхідно у тих випадках, коли ми стикаємось зі складними ситуаціями і подіями, які не допускають цілеспрямованого управління з боку людини. До таких ситуацій відносяться смерть близьких людей, сильний страх, глибоке горе, тяжкі особисті та професійні невдачі та інші несподівані життєві перипетії... Саме цей вид мислення дозволяє справлятися з цими надзвичайно значимими, але важкими життєвими явищами» [20, с. 50]. Отже, мислення – це комплексна, складна, багаторівнева система з чисельністю підсистем, які відрізняються змістом елементів своєї структури, за механізмами взаємозв'язку цих елементів. Разом з тим вони можуть здійснювати свої функції мислення тільки діючи у єдності. З цього випливає, що мислення як система конструється взаємозв'язками своїх структурних складових, як і зворотно – кожен компонент системи мислення набуває суттєвих змін під впливом цілісної

системи. Аналіз мислення як феномена, що конструюється взаємодією його структурних компонентів, блискуче здійснено Д. Канеманом у його роботі «Мислення швидко й повільно» (2011)[7].

Конструювання мислення в ракурсі концепції двох систем. Аналізуючи таємниці людського мозку в руслі конструктивістської парадигми, Д. Канеман описує такі компоненти структури розумової діяльності як неусвідомлені упередження, властивості інтуїтивного та усвідомленого мислення, роль емоцій в оцінних судженнях. Він показує, що структурні компоненти системи мислення, пов'язуючись певним чином, створюють певну їх конфігурацію. Так конструюється багаторівневість, комплексність мислення як складна цілісна система з чисельністю підсистем, які Д. Канеман запропонував поділити на дві частини, назвавши їх нейтральними термінами: «Система 1» і «Система 2». Якщо систематизувати уявлення про дві системи, то отримаємо таку їх характеристику: Система 1 – підсвідома, алогічна, внутрішня (*не особливо виявляється*), автоматична, така, що не вимагає від людини особливих зусиль для того, *щоб її запустити*. Вона швидка, така, що функціонує завдяки механізму асоціації, в значній мірі є невербальною, а також максимально підпадає під вплив емоцій. Система 2 – логічна, контрольована, така, що вимагає для запуску свідомих зусиль, повільна, така, що швидко втомлюється, лінійна, заснована на правилах і аристотилевській логіці, вільна від емоцій і упереджень [7, с.11- 32].

Кожна з описаних цих груп феноменів мислення, являючи собою цілий комплекс психічних феноменів, може реалізувати можливості мислення, діючи тільки у єдності. Функціонування мислення здійснюється як взаємозв'язок і взаємодія його численних складових. Цей процес зумовлено природою людської свідомості. У свідомості людини постійно йде перевірка питань: чи не відбувається щось нове, чи нема якоїсь загрози, чи потрібна якась переорієнтація уваги, які потрібно витратити зусилля на вирішення завдання (проблеми)? Відповіді здійснюються автоматично Системою 1, основна функція якої полягає у простеженні та поновленні особистісної моделі світу, визначити чи все в ньому нормально. Модель будується на асоціаціях, які пов'язують ідеї обставин, подій, дій і наслідків, які з'являються з деякою регулярністю – або одночасно, або послідовно одне за одним протягом відносно короткого часу. Формування і зміцнення цих зв'язків, набір споріднених ідей окреслює структуру подій в нашому житті і визначає нашу інтерпретацію сьогодення та наші очікування від майбутнього. Система 1 має ціль визначити, чи потрібно включити Систему 2. Вона постійно генерує для Системи 2 пропозиції: враження, передчуття, наміри і почуття. Якщо Система 2 їх схвалює, то враження і передчуття перетворюються у переконання, а імпульси – у навмисні дії. Коли ж Система 1 стикається з труднощами, вона звертається до Системи 2, щоб вирішити проблему за допомогою більш детальної і цілеспрямованої обробки інформації. Система 2 мобілізується за умов виникнення питання, на який у Системі 1 немає відповіді. Система 2 приходить у дію, коли виявляється подія, яка порушує

модель оточуючого світу в уявленнях Системи 1. Розподіл праці між Системою 1 та Системою 2 є дуже ефективним: він дає найкращу продуктивність при мінімумі зусиль. Система 1 формує точні моделі ситуації і короткотермінові прогнози, а також швидко і адекватно реагує на виникнення задачі. Система 2 не зможе замінити Систему 1 у повсякденному житті, бо вона повільна. Система 1 забезпечує повсякденність.

Не зважаючи на те, що Система 1 та Система 2 мають свої особливості, і навіть кожна із них може виконувати самостійно специфічні функції в певній життєвій ситуації, проте їх функції змінюються в умовах необхідності дії всіх складових мислення, що особливо виявляється у вирішенні надситуативних задач в процесі зіткнення з реальною соціальною ситуацією, в якій осмислення задач потребує застосування всієї сукупності елементів системи мислення. Отже, в реальних соціальних умовах мислення конструюється взаємодією всього комплексу елементів свідомості, в яких реалізуються функції мислення.

Ідея конструювання ментальних феноменів як складових багаторівневої системи мислення переконливо доводиться дослідженнями американського психолога Лізи Фельдман Барретт, зокрема у розробленій нею теорії конструювання емоцій [2].

Теорія конструювання емоцій. Спираючись на сучасні нейробіологічні дослідження, відкриття соціальної психології, філософії та результати сотень експериментів, Ліза Барретт з'ясувала, що емоції не висвічуються на обличчі або якийсь частини мозку, бо вони в них не вбудовані і не чекають можливості розкритися, а створюються людиною. Людина конструює власне емоційне переживання завдяки складній взаємодії систем, а саме: емоції народжуються як комбінація фізичних властивостей тіла, гнучкого мозку, середовища, в якому знаходиться людина, а також її культури і виховання. Чисельні психологічні механізми конструювання емоцій можна розглядати як окремі підсистеми психіки людини, серед яких в теорії конструювання емоцій виділяються такі як: сприйняття нового, симуляція (конструювання знайомого об'єкту), використання категорії (поняття).

Теорія конструювання емоцій спростовує класичний погляд на емоції, який припускає, що конкретні ділянки мозку призначені для відповідних психологічних функцій, тобто побудовані за принципом «одне для одного». Хоча існує багато експериментів, в яких виявляються фізичні «відбитки», що відрізняють одну емоцію від іншої, все ж таки більшість досліджень не підтверджують класичну точку зору. Мережа мозку у ролі базової системи не є річчю, вона є сукупністю нейронів (підсистема всіх нейронів), які приймають участь у конструюванні емоцій у даний час. Взаємодія всіх підсистем породжує нові властивості, яких немає у окремих підсистемах. Навіть коли ми маємо всі компоненти емоцій, але ми їх вивчали ізольовано, ми не отримаємо правильного розуміння того, як вони працюють. Кожен компонент будь-якої емоції потрібно вивчати з урахуванням іншої частини мозку, яка впливає на неї. Випадки двох різних категорій емоцій, таких наприклад, як страх і гнів, можуть бути створені

із схожих компонентів. Навпаки, два випадки із однієї категорії (страху) мають певні відмінності у компонентах, з яких створені. Це є вираженням, яке полягає у тому, що декілька комбінацій нейронів можуть давати один результат, а багато ділянок мозку служать більш, ніж одній цілі. Довільна базова система побудована за принципом « одне для багатьох»; одна ділянка або одна мозкова мережа вносить свій внесок в багато різних психічних станів.

Теорія конструювання емоцій і класичний погляд на емоції по-різному дивляться на те, як людина пізнає світ. З позицій класичного погляду емоції – це ініційовані подіями у світі реакції, що відбуваються всередині людини. Це відповідає повсякденному погляду на лінійність процесу життя на кшталт «причина - наслідок». Напроти, теорія конструювання емоцій виходить із незвичних уявлень про життя, в яких не робиться відмінностей між причиною і наслідком, не розділяються думки і почуття за місцем у окремих ділянках мозку, а мозок конструює всю систему свідомості зі всіма її складовими, зокрема й емоціями, одночасно. Теорія конструювання емоцій включає більшу частину сучасного наукового розуміння того, як працює мозок, вона пояснює сильну мінливість у відчуттях і сприйманні емоцій у повсякденні. Отже, свідомість – це не є реакція на світ. Людина – не пасивний приймач вхідних сенсорних сигналів, а активний творець ментальних феноменів мислення.

Структурно-функціональна модель творчого мислення людини.

Дослідження мислення у неокласичній психології засвідчують, що механізми творчості полягають у взаємозв'язках структурних компонентів мислення, які в умовах конкретної діяльності створюють певну конфігурацію ментальних структур, що зумовлює трансформацію всієї системи мислення. Кожен компонент системи мислення конструюється, вміщуючи в собі всі складові цієї системи. Він не тільки змінюється сам, але й детермінує зміну всієї системи мислення. Саме тому аналіз творчого мислення, потребує визначення його структури, змістових характеристик її складових, а також з'ясування закономірностей утворення взаємозв'язків цих складових як чинників трансформації ментальних феноменів, що надають мисленню інноваційних властивостей.

Як відомо, теорія і методологія дослідження структур психічних феноменів характеризується багатоманітністю поглядів вчених на це питання. У вітчизняній психології ця проблема найбільш розроблена Б.Ф. Ломовим, С.Д. Максименко, К.К. Платоновим та ін. Розглядаючи структуру творчого мислення, ми виходимо з того, що кожен елемент структури виникає закономірно в результаті зіткнення з реальними суспільними відносинами та відображає певний сутнісний ракурс свого існування, разом з тим він вміщує в собі сутнісні ознаки цілісної системи творчого мислення.

Як уже відмічалось, творче мислення є процесом рішення суб'єктивної надситуативної задачі, яка не існує безвідносно від того, хто її вирішує і що вирішується, а тому його можна характеризувати як суб'єкт-об'єктне відношення. Саме тому, мислення

людини, яке спрямовано на вирішення проблеми (задачі), включає такі здатності як: розуміння змісту задачі (проблеми); оцінювання значимості проблеми, яка вирішується; здатність мотивувати пошуки нових рішень задачі, формувати нові свідомі цілі. В зв'язку з цим, згідно з традиціями вітчизняної психології в моделі творчого мислення правомірно виділити такі компоненти: когнітивний, афективний і конативний.

Характеристика структурних складових системи творчого мислення.

Когнітивний компонент системи творчого мислення являє собою знання та уявлення про предмет творчої діяльності, які виконують функцію репрезентації умов цієї діяльності у свідомості суб'єкта. Цей компонент актуалізується в ході обробки інформації у таких формах, як сприймання, уявлення, пам'ять, образ, знання тощо, забезпечуючи зберігання, впорядкованість і трансформацію наявної інформації та тієї, що поступає, в результаті чого об'єктивна ситуація трансформується у суб'єктивну проблемність, яка існує у формах ситуативної та надситуативної проблемності [8]. В ході вибору засобів рішення надситуативної проблемності суб'єкт змушений у пошуках цих засобів вийти за межі існуючої ситуації і наявних у нього знань та досвіду. Суттєве навантаження в цьому процесі «виходу за межі» бере на себе когнітивна функція «бачення проблеми», яка забезпечується аналізом конкретних умов розв'язання протиріччя. Вміння побачити в ситуації проблему, правильно оформити її у вигляді протиріччя є показником розвитку когнітивного компоненту системи творчого мислення суб'єкта. З метою забезпечення функції бачення проблеми когнітивна система здійснює оперативну трансформацію поточної інформації про актуальний вплив на різних рівнях пізнавального відображення.

В науковій літературі (А.В. Брушлинський, Т.В.Кудрявцев, А.М. Матюшкін, С.Л. Рубинштейн та ін.), бачення проблеми розглядається як початкова неповна заданість кінцевої стадії процесу мислення, як одиниця творчого мислення, що здійснює запуск цього процесу завдяки утворенням ментальних феноменів, які відносяться до наборів операцій, що дозволяють отримувати, аналізувати, змінювати і переробляти інформацію. В процесі переробки когнітивної інформації утворюється відповідна конфігурація ментальних структур, яка визначає особливості цілісної когнітивної системи творчого мислення суб'єкта.

Афективний компонент системи творчого мислення являє собою сукупність емоційно забарвлених ментальних феноменів у формі ставлення, інтересів, ціннісних орієнтацій, в яких репрезентується проблемна ситуація. Сама по собі проблема безвідносно до того, хто в ній повинен бути включеним, проблемної ситуації не створює. Проблемна ситуація стає проблемною, коли її характеристики набувають значимості для суб'єкта, осмислюються і оцінюються ним з точки зору його діяльності та особистих позицій. «Емоція,- пише О.І.Кульчицька, - оцінює подію з точки зору її значимості у особистісному, індивідуальному біологічному плані, тобто у системі біологічних та духовних потреб, і у відповідності з цією оцінкою вона стане регулювати

внутрішні системи організму (мобілізує їх або демобілізує) і дії (організує їх або дезорганізує)» [9, с.53] і у відповідності з цим проблемна ситуація стане/ не стане суб'єктивною проблемою для суб'єкта. Включаючись у сенсорні процеси і являючись їх складовою частиною, емоції інформують організм про значення даного подразника: корисний чи шкідливий, що суб'єктивно відчувається як «приємно» або «неприємно», «добре» або «погано». Функція емоцій у тому, що вони, являючись емоційним тоном відчуттів, наближають людину до предмета, або відсторонюють від нього, біологічно оберігаючи організм від шкоди» [9, с.53]. Емоція – це та інформаційно - акцентуюча система, яка уже на первинному рівні пізнання людиною світу сигналізує про значимість об'єктів, що сприймаються: відторгнути чи прийняти.

Емоційне є найважливішою структурою свідомості і фактором активної поведінки особистості. Велике значення емоцій у тих ситуаціях, коли потрібна миттєва мобілізація всіх сил і можливостей організму (наприклад, людина здійснює дії, які були б їй не по силах у нормальних умовах: мати може без сну і їжі просидіти декілька суток біля хворої дитини). Емоційна напруга є рушійною силою перетворюючих стратегій людини. Тому не без перебільшення можна стверджувати, що творча діяльність без емоцій є неможливою. В роботах вітчизняних психологів закладено методологічні засади для розглядання емоцій як невід'ємної складової частини єдиної системи мислення людини. В цьому контексті є важливими положення Л.С.Виготського про єдність інтелекту і афекту, положення С.Л.Рубінштейна про те, що мислення як реальний психічний процес само є єдністю інтелектуального і емоційного, а емоція – єдністю емоційного і інтелектуального. Значимим є також положення О.М.Леонтьєва про те, що мислення як діяльність має афективну регуляцію. Важливими є положення про загальні функції емоцій (В.К.Вілюнаса, Ф.В.Бассіна, Б.И.Додонова, А.В.Запорожца, О.І.Кульчицької, В.Л.Поплужного, О.К. Тихомирова, П.М.Якобсона та ін.). Детально проаналізовано функції емоцій О.І.Кульчицькою у її монографії, присвяченій дослідженню емоцій [9], в якій вона наголошує на значенні у вирішенні надситуаційної проблеми таких функцій емоцій як: регулятивна, оцінна (оцінює події), сигнальна, інформаційна, евристична, функція передбачення, мобілізаційно-активізуюча, експресивна тощо. Це ті функції емоцій, які визначають значимість проблемної ситуації для суб'єкта в процесі її вирішення.

Отже, емоції конструюються всією системою психіки людини, а тому, характеризуючи емоційний компонент системи творчого мислення, ми підкреслюємо, що його функції визначаються в залежності від того, як і з якими конкретними ментальними феноменами всієї системи мислення вони взаємодіють. Пояснюючи вибіркоче ставлення суб'єкта до об'єктів уваги, сприймання, запам'ятовування, О.І.Кульчицька зауважує, що якщо емоції «супроводжують сенсорні процеси, то основна їх функція дійсно є інформаційною: корисно – шкідливо. Ця їх функція виявляється у тому, що вони здійснюють акцентуючий вплив на пізнавальну діяльність: той об'єкт, предмет, подія, який суб'єктивно особливо є

значимим, виділяється серед інших завдяки емоції. А все те, що може викликати негативні наслідки, що є небажаним, не попадає в сферу пізнання [9].

Сигналізуючи про значимість для суб'єкта проблемної ситуації, яку потрібно вирішити, емоційний компонент свідомості налаштовує всю систему свідомості людини певним чином сприймати ситуацію і підготуватись до дій, які будуть необхідними для її розв'язання.

Конативний компонент системи творчого мислення являє собою сукупність ментальних феноменів, в яких знаходять виявлення інтенції (лат. intention): намір, спрямованість, вимога, прагнення, задум, мотив, усвідомлена воля до якоїсь дії, мета діяльності, прагнення, спонука), що визначають суб'єктивні критерії вибору та стимулювання поведінки, спрямованої на вирішення життєвої задачі. Фундаментальне значення в системі феноменів, які визначають стимулюючу функцію конативного компоненту має мотиваційно-потребова система. В літературі часто для описання конативного компоненту використовуються такі поняття як настанови, інтереси, стереотипи, спрямованість поведінки, мотиви, тощо. Феномени, що відображаються в цих поняттях, визначають стратегії поведінки із розв'язання задачі. М.О. Холодна, аналізуючи особливості організації інтенційного досвіду, виділяє такі типи інтелектуальних інтенцій, як надання переваги, переконання, умонастрій [24, с.215-220].

Аналізуючи кожен тип інтелектуальних інтенцій, вона доводить, що вони визначають спрямованість та вибіркочість індивідуальної інтелектуальної активності. З приводу функції «надання переваги» вона пише: « За своєю сутністю надання переваги – це свого роду ментальний компас, що виводить людину у ту строго визначену галузь дійсності, яка знаходиться у максимальній відповідності з його індивідуальними інтелектуальними можливостями і у якій її інтелектуальні ресурси можуть реалізуватись з максимальною ефективністю» [24, с. 216]. Важливою в реалізації творчого мислення є також така структурна одиниця системи мислення як інтенція «переконання», яка виявляється або у вигляді віри у наявність певних принципів, яким підпорядковується природа об'єкта, що вивчається, або у вигляді первісної впевненості у правильності вибраного способу вивчення об'єкту. Найбільш активно актуалізуються у творчій діяльності, на думку М.О.Холодної, умонастрої, які пов'язані з породженням нових ідей. З посиланням на Дж. Пойю, вона підкреслює, « що корисна ідея завжди виникає разом із відчуттям упевненості у тому, що ціль може бути досягнута і що саме даний елемент проблемної ситуації обов'язково сприятиме її вирішенню» [24,с.217].

На основі аналізу змісту структурних компонентів системи творчого мислення можна побудувати його структурно-функціональну модель (рис. 1).

Оскільки структурні компоненти мислення пов'язані в єдину систему, то важливими є такі питання. Яким конкретно змістом визначаються структурні компоненти, що входять в конкретну систему творчого мислення? Який структурний компонент виконує

системотворчу функцію у всій системі мислення? Як особливості складу і будови структурних компонентів творчого мислення впливають на рівень творчого виявлення діяльності у тій або іншій конкретній сфері? Відповіді на ці питання можна отримати, застосувавши в

якості інструмента аналізу творчого мислення визначену нами його структурно-функціональну модель, наповнюючи її складові змістом конкретної діяльності суб'єкта.

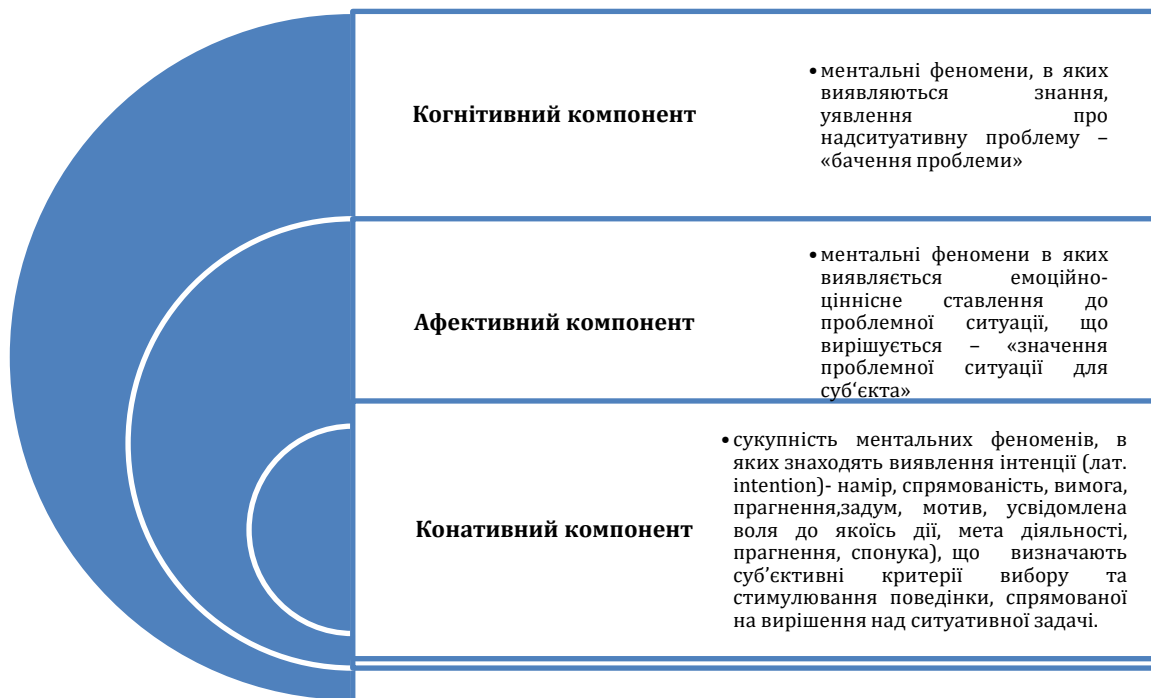

Рис.1. Структурно-функціональна модель системи творчого мислення.
Творче мислення як вирішення надситуативної задачі

Особливості взаємозв'язку структурних компонентів системи творчого мислення

Розглядаючи змістові характеристики виділених нами структурних складових творчого мислення, ми наголошували на тому, що кожен структурний компонент системи мислення набуває суттєвих змін у рамках створеної ним системи завдяки взаємозв'язкам з іншими компонентами, тобто кожен компонент системи мислення конструюється всією його системою. Крім того, кожен структурний компонент не може існувати і розвиватись окремо поза цілісністю системи мислення, бо сама ця цілісність в реальності існує, розвивається, змінюється тільки цілком, тільки як цілісність, і змінюється за тими лініями спрямування, в якому розвивається вся цілісна система мислення. В зв'язку з цим стає важливим аналіз механізмів конструювання цієї цілісності як єдиної системи ментальних феноменів, на основі якої забезпечується функціонування творчого мислення.

В цьому плані цікаво звернутись до напрацювань в галузі дослідження психології мислення вітчизняних та зарубіжних дослідників, які підтверджують ефективність конструктивістського підходу у розкритті сутності та механізмів функціонування мислення як

складної системи, розвиток якої здійснюється через самоконструювання.

Особливості взаємодії структурних складових мислення в ракурсі смислової динамічної теорії. Стратегія конструювання творчого мислення завдяки інтеграційній функції смислу проаналізована О.К.Тихомировим у його теорії, в рамках якої мислення розглядається як складна динамічна система чисельних компонентів, в результаті взаємодії яких породжуються новоутворення, що визначають сутність творчості. Зміст складових компонентів мислення постійно змінюється в результаті встановлення різних зв'язків та нових конфігурацій, які відбуваються в процесі конкретної діяльності. О.К.Тихомиров відмічав, що «специфіка творчої діяльності полягає у породженні нових мотивів, смислів, установок, цілей, операцій у структурі цієї діяльності. Творча діяльність набуває процесу функціонального розвитку у ході її здійснення, психічні новоутворення передують і підготовляють отримання нових кінцевих результатів (продуктів) діяльності» [21, с. 187].

О.К.Тихомировим виділяються та експериментально досліджуються такі компоненти смислової системи (розумової діяльності) як когніції, емоції, мотивації, цілеутворення, неусвідомлене, усвідомлене тощо, певна

конфігурація яких у конкретній діяльності стає чинником новоутворень як самої системи мислення, так і предмету діяльності. Конкретна розумова діяльність детермінує певний взаємозв'язок компонентів системи мислення і, створюючи їх особливу конфігурацію, змінює саму систему - певним чином конструює її. В свою чергу, змінена система мислення стає детермінантом особливостей, яких набуває кожен її структурний компонент в середині системи. Так, наприклад, емоція як елемент системи мислення не тільки впливає на інші складові системи мислення, змінюючи його ефективність, але й сама змінюється під впливом зміненої системи мислення.

О.К.Тихомировим було спеціально виділено і проаналізовано когнітивний феномен, який утворився у свідомості людини в результаті взаємодії пізнавального та емоційного аспектів мислення. Йому було дано назву «інтелектуальні емоції». Цей феномен, як і всі інші окремі компоненти системи свідомості, в ході пошуку рішення задачі набуває для суб'єкта смислу та отримує відповідне емоційне забарвлення. Емоції інструктують інші компоненти системи мислення відносно вибору і прийняття будь-якого рішення, і відбувається це інструктування на підсвідомому рівні, непомітно для людини. Так, емоційне передбачення дії (наприклад, впевненість у правильності рішення задачі) забезпечує прийняття суб'єктом правильності послідовних дій, що можуть надати успішний результат, і, навпаки, відсутність емоційного передбачення може призвести до того, що об'єктивно вірні дії та послідовності дій, не усвідомлюючись суб'єктом як такі, негативно вплинуть на результат. Рішення проблеми у процесі творчого мислення базується на емоційній активації ще до того, як ця проблема осмислена і вербально оформлена. Емоційна активація виконує функцію одного з механізмів породження вербалізованих утворень, які ще тільки передбачаються, і підготовки вербалізованих операційних смислів як результатів обстеження елементів ситуації. Емоційне переживання передує «акту об'єктивації» пізнавального протиріччя, що сприяє спрямуванню на пошуки логічної структури цього протиріччя. Цей феномен названо «емоційним виявленням проблеми» і є одним із механізмів саморозвитку мислення.

Визначальна роль системотворчого компоненту в конструванні цілісності системи мислення. Динаміка структурних компонентів мислення, їх інтеграція в цілісну систему детермінується системотворчим компонентом, який стає домінуючим у конфігурації структурних складових, особливості якої складаються у ситуації конкретної діяльності суб'єкта. Динаміка складових системи мислення забезпечує рух розумової діяльності суб'єкта, розвиток її предмета та механізмів її регуляції, що також діє зворотно.

В дослідженнях психології мислення науковцями школи О.К.Тихомирова системотворчим компонентом творчого мислення визначено інтеграційний рух смислів конкретної діяльності як стимулів конструювання певної системи мислення, доводиться, що домінування смислу сприяє трансформації не тільки самої системи мислення, але й зміні кількісних і якісних характеристик його структурних показників. Це

переконливо доводиться аналізом трансформаційних змін у емоційному компоненті під впливом смислових новоутворень у діяльності мислення, показано, що емоції є «чуттєвою тканиною смислу» (О.М.Леонтьєв). Зміна емоційних феноменів під впливом смислових інновацій розкривається в таких механізмах їх зв'язку як: емоційне закріплення, емоційне наведення і емоційна корекція.

У емоційному закріпленні фіксується смисл компонентів розумової діяльності: уявлення про елементи ситуації, способи дій з ними, принцип рішення, проміжні результати. У подальшому ці емоційно забарвлені компоненти визначають смисл конкретних напрямків пошуку, використовуються у рішенні даної задачі, а також переносяться на рішення інших задач.

Механізм емоційного наведення забезпечує повернення пошуку до компонентів, які були емоційно закріплені раніше. В основі емоційного наведення лежить співставлення смислових регуляторів різного рівня (особистісних і операційних смислів), які включають цілісно-інтуїтивні процеси охоплення суб'єктом предметного змісту проблеми.

Механізмом емоційної корекції забезпечується зміна характеру пошукових дій під впливом інтелектуальної емоції, яка виникла. Зміна характеру пошукових дій означає, що інтелектуальні емоції виконують не тільки сигнальну (функцію презентації ідеї свідомості), але й стимулюючу функцію, що виявляється у «виклику» із пам'яті відомих способів рішення або пошуку нових шляхів перетворення проблемної ситуації, а у випадку їх відсутності – у спробах створення нових засобів.

Домінуюча сила смислу в системі мислення визначає якісні перетворення не тільки в емоційному компоненті, але й інших компонентах творчого мислення. Зокрема, під впливом інноваційних смислів відбувається зростання значення мотивації творчої діяльності, перш за все, за рахунок появи спеціальних дій, що пов'язані з утворенням нових та трансформацією наявних цілей. Смисл кінцевої цілі, який розглядається як центральний структурний компонент динамічної системи мислення, проходить ряд етапів становлення і розвитку. Було виявлено невербалізовані передбачення майбутніх результатів, які підготовляють виділені цілі як окремі свідомі елементи структури мислення, що суттєво впливають на її зміст і способи функціонування.

Категорія як системотворчий компонент структури емоційної сфери мислення. В теорії конструювання емоцій Ліза Ф.Барретт доводить, що в структурних складових, які конструюють емоції людини, системотворчим елементом є категорія (поняття). Людські емоції не існують відокремлено від понять (логічного мислення). Більш того, поняття є домінуючим компонентом конструювання емоцій в структурі психіки людини. Фізична подія, наприклад, зміна частоти серцевих скорочень, кров'яного тиску або дихання, стають емоційним досвідом людини за допомогою засвоєних в процесі соціалізації понять, які у рамках певної культури наділені за соціальною згодою певними значеннями конкретних відчуттів. Ліза Ф.Барретт пише: «потрібно мати на увазі, що слово для емоції, наприклад, «гнів», не відноситься до якоїсь

конкретної реакції з унікальним фізичним «відбитком», а належить до групи різноманітних станів, які пов'язані з певними ситуаціями. Те, що ми у побутовій мові називаємо емоціями (гнів, страх, щастя...), краще представляти як категорії емоцій, оскільки кожна з них є сукупністю різних випадків... Випадки із категорії «гнів» змінюються за своїми фізичними параметрами більше, ніж це можна приписати виключно генам, і ці відмінності пов'язані з оточенням або контекстом [2, с 40 - 41]. Наш мозок використовує поняття (категорії) в якості головного інструменту для розпізнання значень вхідних сенсорних сигналів. Наприклад, поняття надають смислу зміні звукового тиску, і ми сприймаємо їх як слова або музику, а не випадковий шум. Поняття надають значень хімічним речовинам, які створюють смак і запах. В будь-який момент в певному контексті наш мозок використовує поняття, щоб надати значення внутрішнім відчуттям, так само, як і зовнішнім – одночасно. Про роль понять (категорій) у конструюванні емоцій Л.Барретт пише: «Кожний момент бадьорого стану ваш мозок використовує минулий досвід, організований у вигляді понять, щоб керувати вашими діями і приписувати значення вашим відчуттям. Коли ці поняття є поняттями емоцій, ваш мозок конструює випадки явищ емоцій. Якщо рій бджіл лізе під ваші двері, а серце колотиться в грудях, минулі знання вашого мозку про комах, які жалять, надають смислу відчуттям від вашого тіла і виду, звукам, запаху та іншим відчуттям від світу, симулюючи рій» [2, с. 49]. Домінування понять відслідковується у всіх кроках виникнення емоцій, починаючи зі сприйняття незнайомого об'єкту, і особливо у русі від незнайомого до знайомого через процес симуляції. Симуляція – це інформація органів відчуття, на основі якої мозок використовує минулий досвід, щоб сконструювати гіпотезу – симуляцію – і порівняти з тією інформацією, яка поступає ззовні (різноманітні сигнали). Коли мозок людини симулює вхідний сенсорний сигнал, він готує також автоматичні зміни у тілі, які можуть змінювати її переживання. Симуляції укорінені у нашому *понятті* про той об'єкт, з якого приходить сенсорний сигнал. Це поняття включає не тільки інформацію про сам об'єкт, але й ту, яка вміщена у інших поняттях, які пов'язані з цим об'єктом. Використовуючи вхідні сигнали і минулий досвід, мозок конструює значення і стимулює дію. Якщо у людини немає понять, які представляють минулий досвід, всі її вхідні сенсорні сигнали будуть простим шумом і вона не зможе орієнтуватись у світі.

Отже, ми можемо говорити про творче мислення як структурне утворення на рівні існування когнітивного, афективного (емоційного) та конативного (поведінкового) компонентів. В залежності від особливостей складу і будови цих структурних компонентів ми можемо спостерігати і вимірювати певні зовнішні виявлення творчості суб'єкта у конкретній діяльності.

Концептуальна модель творчого мислення, що визначена нами на основі основних положень, які викладено в змісті даної статті, орієнтує дослідження на виявлення сутності закономірних зв'язків, які в ній репрезентовано. Цей рівень аналізу опосередковує

зв'язок вихідного поняття «творче мислення» з системою його реальних показників.

Тому дана модель є концептуальною моделлю, яка організує безпосереднє вивчення реальних складових творчого мислення через залучення в коло дослідження емпіричних показників, інтерпретація яких забезпечує подальший розвиток вихідних наукових категорій.

Висновки

Беручи за основу положення творчої конструктології (В.О.Моляко), ми розуміємо творче мислення як процес рішення проблемної ситуації, засобів вирішення якої у суб'єкта немає і він змушений їх шукати за межами безпосередньо даної ситуації. В результаті «виходу за межі», суб'єкт включається у більш широку ситуацію, яка детермінує його надситуативне мислення, що виконує функцію стимулу розвитку його творчості.

З позицій конструктивістської парадигми механізми творчості потрібно шукати у взаємозв'язках структурних компонентів системи мислення, в рамках якої кожен структурний компонент набуває суттєвих змін, конструюється, вміщуючи в собі всі складові створеної ним системи. Завдяки конструюванню особливих зв'язків із іншими компонентами, кожен компонент системи мислення не тільки змінюється сам, але й детермінує зміну всієї системи.

Творче мислення як процес рішення суб'єктом надситуативної задачі характеризується як суб'єкт-об'єктне відношення, яке включає: розуміння змісту задачі (проблеми); оцінку значимості проблеми для суб'єкта; спрямованість на пошуки нових рішень задачі. В зв'язку з цим, згідно з традиціями вітчизняної психології в моделі творчого мислення як відношення правомірно виділити такі компоненти: когнітивний, афективний і конативний.

Трикомпонентна структурно-функціональна модель орієнтує аналіз творчості суб'єкта на виявлення складу і будови системи мислення з метою з'ясування конкретного змісту структурних компонентів, що входять в цю систему, а також визначення ієрархії ментальних феноменів, що визначають їх конфігурацію в конкретній діяльності. В залежності від особливостей складу і будови структурних компонентів системи мислення ми можемо спостерігати і вимірювати певні зовнішні виявлення творчості суб'єкта у конкретній діяльності.

Подальше дослідження проблеми вбачається у проведенні емпіричних досліджень з метою конкретизації теоретичних положень, що викладені у статті.

References / transliterated

1. Asmolov, A.H. (2002). Po tu storonu soznaniya. Metodolohicheskye problemy neklassycheskoi psykholohyy. M.: Smysl.
2. Barrett, Lyza F. (2018). Kak rozhdaiutsia emotsyy. Revoliutsiya v ponymanyy mozgha u upravleniya emotsiyami. – M.: Mann, Ivanov i Ferber. 2018. – 432 s.

3. Berher, P., Lukman, T. Sotsyalnoe konstruyrovanye realnosti. (1995). Traktat po sotsyolohyy znanya. Academia-Tsentr, Medyum.
4. Bruner, Dzh. (1977). Psykholohiya poznanya. Za predelamy neposredstvennoi ynformatsyy. M.: Prohress.
5. Vyhotskiy, L.S. (1983). Ystoryia razvytyia vysshykh psykhycheskykh funktsiy./ Sobranye sochyneni: V 6-ty t. T.3. Problemy razvytyia psykhyky. M.: Pedahohyka.
6. Dodonov, B.Y. (1978). Emotsiya kak tsennost. Moscow.
7. Kaneman, D. (2016). Dumai medlenno... reshai bystro. Mynsk: Kharvest.
8. Kashapov, M.M. (2006). Psykholohiya tvorcheskoho myshleniya professyona. Moscow: PERSE.
9. Kulchytskaia, E.Y. (2014). Razvytye chuvstv y emotsyi u detei ranneho y doskolnoho vozrasta. -K: Ynstytut odarennoho rebyonka.
10. Maksymenko, S. D. (2006). Henezys sushchestvovanyia lychnosti. Kyev. Yzdatelstvo OOO KMM.
11. Moliako, V.A. (2007). Tvorcheskaia konstruktolohiya (prolehomeny). Kyev: Osvita Ukrainy.
12. Moliako, V.O. (2015). Henetychni indykatory konstruiuvannia obraziv svitu v suchasnomu informatsiinomu prostori. Psykholohichni zakonirnosti tvorchoho sprymannia informatsiinykh indykatoriv realnosti. Kyev: Pedahohichna dumka.. -p.10 - 40.
13. Moliako, V.O. (2009). Yskhodnye predposylky postroenyia kontseptsyy tvorcheskoho vospriatyia. Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii im. H.S.Kostiuka APN Ukrainy «Aktualni problemy psykholohii u 12 tomakh, 12, 8, 7- 16.
14. Moskovychy, S. (1996). Vek tolp. Ystorycheskiy traktat po psykholohy mass. Moscow: Akademycheskiy proekt.
15. Moskovychy, S. (1992). Ot kollektivnykh predstavleni k sotsyalnym. Voprosy sotsyolohyy, 1, 82-96.
16. Moskovychy, S. (1995). Sotsyalnye predstavleniya: ystorycheskiy vzgliad, Psykholohycheskiy zhurnal, 16, 1, 3 -18; 2, 3 - 14.
17. Moskalenko, V.V. (2019). Osoblyvosti kohnityvnoho komponentu tvorchoho myslennia v protsesi rozv'iazannia sub'iektom nadsytuatyvnoi problemnosti. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy. Tom UI: Psykholohiia obdarovanosti, 15, 107 - 113.
18. Moskalenko, V.V. (2017). Osoblyvosti innovatsii v tvorchii diialnosti liudyny. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy, 23, 114-120
19. Symanovskiy, A.E. (1997). Razvytye tvorcheskoho myshleniya detei. Yaroslavl: Akademyia razvytyia.
20. Spyrudonov, V.F. (2019). Psykholohiya myshleniya. Reshenye zadach y problem. Moscow: Yzdatelstvo Yurait.
21. Tykhomyrov, O.K. (1984). Psykholohiya myshleniya. Moscow.
22. Tulvyste, P.(1988). Kulturno-ystorycheskoe razvytye verbalnoho myshleniya (psykholohycheskoe yssledovanye). Tallynn, 138-152.
23. Kharre, R. (1995). Metafyzyka y metodolohiya: nekotorye rekomendatsyy dlia sotsyalno-psykholohycheskoho yssledovanyia. Sotsyalnaia psykholohiya: samorefleksyia marhynalnosti. Moscow: YNYON, 74-93.
24. Kholodnaia, M.A. (1997). Psykholohiya yntellekta: paradoksy yssledovanyia. Tomsk: Yzd.-vo un-ta. Moskva: Bars.
25. Moskalenko, V. (2017). Methodological bases of the research of "economically successful personality" image's creative construction strategies. Fundamental and Applied Researches in Practice of Leading Scientific Schools, 22(4), 42-45. Retrieved from <https://farplss.org/index.php/journal/article/view/219>